

**İrfan Aycan. *Saltanata Giden Yolda Mu'âviye*. Ankara:
Otto Yayınları / Publishing, 2018.**

Abdullah METİN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı
Postgraduate, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Theology, Department
of Prophetic History and Islamic History, Kahramanmaraş / Turkey
abdullah_metin_@outlook.com

ORCID ID: 0000-0001-8042-1056

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29 Nisan / April 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.29288/ilted.885785

Atıf / Citation: Abdullah, Metin, "İrfan Aycan. *Saltanata Giden Yolda Mu'âviye*.
Ankara: Otto Yayınları / Publications, 2018." *ilted: ilabiyat tetkikleri dergisi / journal of
ilabiyat researches* 55 (Haziran / June 2021/1), 499-503.
doi: 10.29288/ilted.885785

İntihal: Bu makale, özel bir yazılımca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by a special software. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | [mailto: ilahiyatdergi@atauni.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@atauni.edu.tr)

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. İrfan Aycan'ın hazırlanmış olduğu bu eser, İslâm tarihinin ilk hanedan devleti olan Emevilerin kurucusu Mu'âviye b. Ebû Süfyân'ın hayatı, şahsiyeti, idari ve siyasi yükselişini konu almıştır. Ayrıca İslâm yönetim anlayışına getirmiş olduğu saltanat sisteminin kritiğini yaparak, Mu'âviye'nin günümüze kadar süregelen tartışmalı kişiliğini kaynaklar eşliğinde değerlendirmiştir. Emeviler Mu'âviye'nin müesses İslâmi düzene ters olarak getirmiş olduğu veliahtlık sistemiyle doksan sene hüküm sürmüşlerdir. İktidarlarında ellerindeki devlet gücünü kaybetmemek için her yola başvurmuşlardır. Kerbelâ vakasında Hz. Hüseyin'in ve diğer zamanlarda Hucr b. Adiy ve Zeyd b. Ali gibi şahsiyetlerin katledilmeleri kurmuş oldukları veliahtlık sisteminin sonuçlarındandır. Zamanın olaylarının anlaşılması ve sağlıklı bir kritiğinin yapılabilmesi için Mu'âviye'nin hayatının öğrenilmesi gerekmektedir. Tanıtımını yapacağımız kitabın asıl amacının bu olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Emeviler, Ümeyyeoğulları, Mu'âviye, Saltanat, İktidar.

Abstract

This work, prepared by Prof. Dr. İrfan Aycan, who is a lecturer for Ankara University Faculty of Theology, deals with the life, personality, and administrative and political rise of Mu'âwiya b. Abu Sufyan, who is the founder of the Umayyads, namely the first dynasty state in the history of Islam. In addition, by criticizing the sultanate system that he brought to the understanding of Islamic administration, the writer evaluated the controversial personality of Mu'âwiya with resources. The Umayyads ruled for ninety years with the heirdom to the throne system that Mu'âwiya brought against the established Islamic order. They have resorted to every means in order not to lose the state power during their reign. In the Karbalâ' event, they murdered Husayn and later Hucr b. Adiy and Zeyd b. Ali, which is one of the consequences of the heirdom system they established. It is necessary to learn the life of Mu'âwiya in order to understand the events of the time and to make an objective critique. We can say that this is the main purpose of the book we will be promoting.

Keywords: Islamic History, Umayyads, Mu'âwiya, Sultanate, Reign.

İslam tarihinin ilk hanedan devletini Dımaşk'ta kuran Mu'âviye b. Ebû Süfyân, İslam devlet anlayışına getirmiş olduğu yeniliklerle anılmasına rağmen, müesses düzene tamamen zıt olan bir yönetim şeklini Müslümanlara bıraktığı için hedef tahtasına konulmuş isimlerden birisidir. İslâm tarihin seyrini değiştiren bir sistemi veliahtlığı getirip saltanat sistemini kuran Mu'âviye'nin toplumsal algılanış biçimi günümüze kadar tartışmalı bir şekilde gelmiştir. Bu nedenle kritiğini yapmış olduğumuz bu kitap tartışmaların odağındaki isim hakkında, İslâm tarihi alanına ilgi duyanların faydalanacağı bir eserdir. “Saltanata Giden Yolda Mu'âviye”, isimli bu kitap, Prof. Dr. İrfan Aycan tarafından 1989 yılında tamamlanan doktora çalışmasının kaleme alınmış halidir. Kitap Otto Yayınları (Ankara) tarafından 2018 yılında 253 sayfa ve gözden geçirilmiş baskı olarak yayınlanmıştır. Kitap iki önsöz, bir giriş, üç ana bölüm, sonuç, ekler, kaynaklar ve dizin bölümlerinden oluşmaktadır. Aycan, bu çalışmasına konu olarak Mu'âviye'yi seçmesindeki amacının onun hakkındaki çok sayıda farklı rivayetleri ilmi bir şekilde inceleyerek gerçeklere ulaşmak olduğunu belirtir. Bu sebeple yazar, onun hakkında onu öven ve yeren rivayetleri kritiğe

tabi tutmuştur. Yazar bu eserinin ülkemizde Mu'âviye hakkında yapılan ilk çalışmalarından olduğuna dikkat çeker.

Giriş bölümünde tezin kaynakları ve yöntemleri ile birlikte, Mu'âviye'nin de içinde olduğu Ümeyyeoğullarının cahiliyedeki konumu üzerinde durmuştur. Yazar, Emevilerin kökenini ve kuruluş aşamasını, Mu'âviye'nin hayatı, şahsiyeti, idari ve siyasi yükselişini I. bölümde işlemiştir. Aycan II. bölümde Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerini, halifeliğin babadan oğula geçiş sürecini, Yezid dönemi olaylarını ve Arap toplumu içerisindeki kuzeyli-güneyli mücadelesini işlemiştir. Yazar, bu çalışmasındaki en büyük amacının tarihte yaşanmış bir sürecin doğru anlaşılmasına katkı sağlamak olduğunu belirtir. Yazar, kitabının başında tarihçinin tarafsızlığı üzerine mülahalalarda bulunarak tarihçilerin seçmeci tavırlarını, Taberî ve onu taklit eden İbnü'l-Esîr'in, Hz. Osman ve Ebû Zer'le ilgili rivayetleri kitaplarına almamalarını eleştirmiştir. Ayrıca dini hislerle hareket eden çağdaş tarihçilerin, özellikle Hz. Peygamber (s.a.s.) sonrası olaylarda aktif rol oynayan sahabeye karşı olan yaklaşımlarını eleştirmiştir. Yazar, klasik tarih anlayışının Hz. Peygamber'in ashabına yaklaşımının, hiçbir sorunu çözmediğini aksine sorunların yaşandığı dönemden uzaklaştıkça karmaşıklığa sebep olduğunu anlatır. Ayrıca dönemin tarihçiliği üzerine yaptığı eleştirilerle tarihçiliğin nasıl olması gerektiğinin kritiğini yapmıştır. Bu minvalde olayların nasıl cereyan ettiği ve sonuçlandığı değil, olayların niçin meydana geldiği, olaylara zemin hazırlayan şartların neler olduğunu tespit etmek gerektiği tahlilini yapar (18-19). Aycan, Mu'âviye'nin İslam'ı kabul etmesinin kaynaklarımıza göre tartışmalı olduğu fikrindedir. Bu konudaki rivayetleri sıralayıp "tulekâ" kavramını açıkladıktan sonra, Onun Mekke'nin fethinde ailesiyle beraber Müslüman olduğuna dair rivayetlerin ve realitenin daha uygun olduğu görüşünü bildirir (37-38).

Aycan, Mu'âviye hakkındaki rivayetleri detaylı bir şekilde amaçlarına göre ele almış ve incelemiştir. Aycan'a göre Mu'âviye Hz. Peygamberin kâtipleri arasındadır. Fakat Mu'âviye'nin vahiy kâtibi olduğu hususundaki merviyâtın, onun yazmış olduğu Âyetü'l-Kürsî'nin nüzul tarihi dikkate alındığında vahiy kâtipliğiyle ilgili söylemin, asılsız olduğunun ortaya çıkacağı görüşündedir (51-52). Aycan, Mu'âviye'nin tarihte Arap'ın dört dâhisinden biri olduğunu, onu iktidara taşıyan hasletlerinin, hitabet gücünün yüksekliği, karşısındakini etkileyebilmesi, siyasetteki kıvrak zekâsı, insanlarla anladıkları dilden konuşması, onların değişik yollarla gönüllerini alabilmesi ve zor durumlarda stratejik hamleler yapabilmesi gibi özelliklerinin olduğu tespitini yapar. (52-53).

Mu'âviye'nin kırk yıllık siyasetini ve idari hayatını üzerine bina ettiği en önemli prensiplerden birisinin de "Parasının iş gördüğü yerde konuşmaya, konuşmanın iş gördüğü yerde kırbaça, kırbacın iş gördüğü yerde kılıca gerek duymaması. Mu'âviye bütün bunların iş görmediği yerde ise güce başvurmuştur." Yazara göre

Mu'âviye, savaş meydanlarında çok bir kahramanlığı olmamasına rağmen nadir yetişen bir diplomat, çevresini iyi tanıyan bir idareci ve masa başı mücadelelerden hep zaferle ayrılan bir politikacıdır. Aycan, Mu'âviye'nin hilafetin yalnız din yoluyla elde edilemeyeceğini, onu ele geçirmek için kuvvete, para sarf etmeye ve insanların kalplerinin kazanılmasına gerek olduğunu tespitini yapar (53-54). Yazar Mu'âviye'nin özelliklerini sıralarken günde beş vakit halkı dinlediğini, onların dert ve şikâyetlerine çözümler ürettiğini bildirir (55). Bilgi edinmeyi, edip şair bilge kişilerle sohbet etmeyi, onlardan istifade etmeyi bilen, her zaman öğrenmeye açık biridir. Aycan, Hz. Osman'ın devlet kademelerine akrabalarını görevlendirmesinin halife seçilirken şûrada, geçmiş iki halifenin uygulamalarına mutabık kalacağına dair vermiş olduğu söze de ters düşüğünün bir göstergesi olduğunu ifade eder (78).

Yazar, Hz. Osman döneminin son altı yıllık yönetiminin çalkantılı bir şekilde siyasi olaylarla geçtiğine, Ebû Zer gibi bazı sahabelerin sürgüne gönderildiğine, Abdullah b. Mes'ûd gibi muhalif olan bazı sahabelerin, maaşlarının kesildiğine tarihin şahitlik ettiğinin tahlilini yapar. Yazar, Hz. Osman'ın son altı yılındaki olaylarda, Medineliler tarafından yalnız bırakıldığını ve Hz. Ali'nin de adeta arabulucu rolü üstlendiğini ve muhalefet tarafından sözcü olarak kabul edildiğini anlatır (87). Fakat Hz. Ali'nin yapmış olduğu tekliflerin kâtibi Mervân'ın yönlendirmesi sonucunda kabul görmediğini ve çözümlerin havada kaldığını belirtir. Özetle söylenecek olursa Hz. Osman'ın son altı yılına Mervân'ın damgasını vurduğunu, bu dönem olaylarının Emevîlerin kuruluşu için kilit rolünde olduğunu açıklar. Aycan, Hz. Osman döneminin son altı yılında bozulan devlet düzenin, Kureyş'e bağlı idari ve siyasi yapıdan çıkararak hanedan karakterli Emevî saltanatına dönüşümünün her türlü altyapısının oluşturulduğunun tahlilini yapar (88). Yazar, Hz. Osman katledilmeden önce onun öldürülmesine göz yummasını, onun iktidarı ele geçirme arzusuyla izah eder. Mu'âviye adeta Hz. Osman'ın dirisinden ziyade, ölüsünden faydalanmak istemiştir (95-96).

Mu'âviye Hz. Osman öldükten sonra Hz. Ali'ye biat etmemiş, elindeki valilik makamını bırakmadığı gibi aynı sülaleden olması sebebiyle, Hz. Osman'ın kanını yeni seçilen halifeden talep etmiştir. Aycan'a göre Hz. Ali herkesi kendine biat etmeye çağırılmış ama asla herkesin halifesi olmayı başaramamıştır (101). Ayrıca Hz. Ali halife olduktan sonra halk, Halife taraftarları, biat etmeyen Mu'âviye taraftarları, Hz. Zübeyr ve Talha taraftarları olarak ayrıışmışlardır. Doğal olarak bu gruplaşmaların sonucunda Cemel vakası gerçekleşmiştir. Yazara göre Mu'âviye mücadelesinin merkezine direkt Hilafet makamını koymayıp, Hz. Osman'ın katillerini talep ederek halk nezdinde mücadelesine meşruiyet kazandırmıştır. Neticede işler çığırından çıkarak iki taraf arasında siffin savaşının çıkmasına sebep olmuştur. Yazara göre, Bu savaş, hilafetin bütünlüğünü sağlamak için gayret sarf eden Hz. Ali ile ona karşı bilinçli ve organize bir şekilde hareket edip, biatten geri duran Mu'âviye arasındaki iktidar mücadelesini sonuca götüren ilk karşılaşmadır (111). Aycan'a göre

sıfın'de savaşı üstünlükle bitirmeye çok yakın olan Hz. Ali ve ordusu, Mu'aviye'nin hakeme başvurma oyununa gelerek, politik mücadelede üstünlüğü tamamen karşı tarafa kaptırmışlardır (117). Tahkimin kabul edilmesiyle de Mu'aviye, isyan eden bir validen ziyade anlaşmaya oturlan bir taraf olarak görülmüştür. (139). Yazar III. bölümde Mu'aviye dönemi devlet politikalarından bahsetmiştir. Bu dönemde yaşanan olayların sonucunda, Müslümanların Hulefâ-yi Râşidîn dönemindeki din ve siyaset birliği anlayışlarının bozularak, siyasetin dine nazaran öne geçtiği tahlilini yapar. Tabi bu durumun gerçekleşmesini de insan unsurundaki toplumsal ve dini değişime bağlar (151). Hz. Peygamber (s.a.s.), en yakınındaki sahabenin çocukları Yezid'e asla biat etmemişlerdir. Yönetimde şura sisteminden vazgeçip, saltanata geçmek fikri sahabe çocukları tarafından kabul görmemiştir. Bu da gösteriyor ki kurmuş olduğu sistemin meşruiyeti tartışmalıdır.

Sonuç olarak Aycan, bir siyasi deha olan Mu'aviye'nin iktidarı ele geçirmek için bütün yolları denediğini ve hedefine ağır ağır yaklaştığının tespitini yapar. Yazar, Hz. Osman döneminde başlayarak Hz. Ali'nin katledilmesine kadar gelişen olayların, Araplık vasfı ağır basan bir devlet anlayışını doğurduğu tahlilini yapar. Aycan, Mu'aviye'yi, siyaset adamı olarak değerlendirmiş ve onu deha bir diplomat olarak tanımlamıştır. Ancak onun Müslümanların devlet başkanı olarak düşünülmediğinde, farklı bir çizgide olduğunu, bir halife olarak değil de Araplık karakteri ağır basan bir sultan imajı çizdiği yorumunu yapmıştır. İncelemiş olduğumuz bu kitap, İslâm tarihi alanında yayınlanmış olduğu dönemde, önemli bir boşluğu doldurmuş şahıs çalışmalarının ilklerindedir. Yazar olayları dönemine göre, geri planlarına işaret ederek okuyucunun zihninde çetrefilli konuların berraklaşmasına katkı sunmuştur. Yazar konularını son derece akıcı bir üslupla, sıkıcı olmayan akademik bir dille anlatmıştır. Eserde dipnotların çok olması ve bu dipnotların, konuya yakın kaynaklardan alınması, kitaba hem derinlik hem de zenginlik katmıştır. Ayrıca bu eserin yayınlandığı ilk yıldan bu yana birçok yayınevi tarafından gözden geçirilerek tekrar yayınlanması ve muhtelif birçok baskısının olması, eserin her dönemde rağbet gördüğünün işaretidir.